

www.piron.culturecenter-su.org

БРОЙ # 22 / 2022 / ЖАК ДЕРИДА: ФРОНТОВЕ

URL: http://piron.culturecenter-su.org/wp-content/uploads/2022/01/Enyo-Stoyanov_Truth-and-Literature.pdf

Истина и литература:

мимезис и смърт в *Demeure* на Жак Дерида

Еньо Стоянов

Резюме: В ранните си подевания на въпроси, свързани със статута на литературата, Жак Дерида категорично се опитва да разхлаби установената още от Платон нейна зависимост от търсенето на референциална истинност. В по-късни текстове, най-вече тези, посветени на жанра на автобиографичния дискурс, Дерида привидно изменя на по-ранните си възгледи и започва да настоява на истина в и чрез литературата. Статията предлага коментар на моменти от един от тези по-късни текстове, „Обител“, с цел по-скоро да утвърди континуитета в разбиранията на Дерида по тази тема.

Ключови думи: Дерида, литература, истина, мимезис, референция, свидетелство

Еньо Стоянов е асистент по теория на литературата в Софийски университет. Публикувал е многобройни текстове върху различни теоретични проблеми в областта на литературната теория и хуманитаристиката. Интересите му са в полето на теорията, естетиката и съвременната философия.

Позициите на Жак Дерида по литературни въпроси, изглежда, винаги са били основен фокус при разглеждането на философския му проект и влиянието, което мисълта му оказва върху динамиката в съвременните западни академии. Те също служат и като фактор за основна тревога сред негови критици в продължаващите спорове относно уместността на неговото писане, често отхвърляно като по същество „литературно“, „фантастично“ и поради това – „абсурдно“. Дори и това да е така, „абсурдността“, „литературността“ на ангажиментите му с философия и литература винаги трябва да се откроява на фона на предполагаема норма, „нормалност“, която приема форми на „здрав разум“, академична жанрови регламенти, разни видове „етика на дискусиата“ и пр. Що се отнася до литературата, ранните писания на Дерида проявяват интерес към описване на понятията, които са в основата на тази „нормалност“, за да се дистанцират от тях и да разработят стратегия, посоката на която може дори да бъде правилно призната като вдъхновяваща абсурд, поне в смисъл на разгръщане на критичен потенциал, който не оставя без съмнение нито една от презумпциите, които водят литературната критика. Според неговата първоначална и известна диагноза, Дерида вижда като постоянен момент в концептуализацията на литературата едно следване на Платоновия жест - иманентна телеология, водена от стремежа за постигане на истината. Тъкмо „истината“ в тази фаза на неговия проект попада под ударите на мощна критика, доколкото запазва следи от референтен характер, белязан от конфигурирането на тази концепция по отношение на мимезиса:

Мимезисът, цялата история на неговото тълкуване, винаги се командва от процеса на истината ... Присъствието на настоящето е негова норма, негов ред, негов закон. Именно в името на истината, неговия единствен референт – самата референция – се съди мимезисът, отписван или предписван според едно редовно изменение.¹

Изменението, за което се говори тук, може да се схване и като колебанието между двата преобладаващи режима на истината в западната философия, тъй както Дерида ги вижда: истината като съгласие, като адекватна връзка между нещо и неговото представяне; и истината като „разкриването на онова, което се крие в

---

¹ Jacques Derrida, *Dissemination*, London: Athlone Press, 1981, 193.

забравата“². Тези два възгледа, метонимично представени чрез (но не единствено) Платон и Хайдегер, в дискурса на Дерида очертават дълбоко вкоренено съучастие на нивото на отнасянето им към литературата³. Срещу подходите към литературата, заети с търсенето на истина и смисъл, Дерида противопоставя играта на означаващото, която никога не съобщава истината, но произвежда ефекти на истинност чрез непрекъснатата си работа по овременяване и опространствяване (*espacement*).

*Сега, тази референция е дискретно, но абсолютно изместена в работата на определен синтаксис, всеки път, когато някакво писане едновременно маркира и повторно се връща над своя маркер с нерешим ход. Тази двойна маркираност избягва уместността или авторитета на истината; тя не я преобръща, а по-скоро я вписва в рамките на играта си като една от своите функции или части.*⁴

Това не означава отхвърляне на истината в полза на фикцията, уреждане на ново подчинение, което за пореден път скрито да възстанови, да обяви Истината на литературата. Акцентът пада по-скоро върху това, което Дерида определя като нерешимост, отмяната на постигането на краен смисъл, очакването на появата на който „винаги вече“ е водело концепциите и подходите към литературата из привидно хетерогенното пространство на западната метафизика.

Тази добре позната и трайна картина на деконструкцията във връзка с литературата в по-късните текстове на Дерида се натъква на неочаквани препятствия

---

² Пак там, 192.

³ Странен жест от страна на Дерида е да се твърди, че моделът на разкриване е един от двата основни модела на истината в историята на философията, като се има предвид факта, че той почти не се споменава схващането на истината по модела на кохерентността, въпреки че теорията на речевите актове, към която често прибягва, би могла да води именно в подобна посока. Може да се предположи, че за Дерида теорията за истината като кохерентност остава в орбитата на модела на съответствието. Вероятно истината като *aletheia* се разглежда като централна заради Хайдегеровия прочит на предсократиците. По-странното е, че в „Двойна сесия“, текста, в който тези въпроси са разгледани най-последователно във връзка с мимезиса и който може да се схване като един от програмните съчинения на Дерида по отношение на литературата, във връзка с Хайдегеровото разбиране за истина се твърди, че то разчита и по този начин загатва за модела на съответствието. Адекватното разглеждане на този въпрос би изисквало детайлен прочит на заниманията на Дерида с Хайдегер, което далеч надхвърля ограниченията настоящия коментар. Важно е обаче да не се пренебрегва фактът, че за Дерида всяко понятие за истина, дори и Хайдегеровото, предполага референтност, вероятно защото Хайдегер се занимава с истината онтологически. Както ще стане ясно, самият Дерида ще се ангажира с концепцията за истината, разгърната в *Demeure*, където се твърди, че истината, към която литературата сочи, е някаква реалност, която е, така да се каже, „извън текста“. Но той твърди това с много специфични основания – реалността, до която дава достъп литературата, е невъзможната необходимост от реалността на смъртта.

⁴ Пак там, 193.

по отношение на нейното стабилизиране. Привидното несъответствие с по-ранни изказвания за литературата вероятно е най-разпознаваемо и стряскащо в *Demeure*⁵, доклад, изнесен около двадесет години след разработването на изложената дотук стратегия за освобождаване на литературната проблематика от въпроса за истината. В този текст, напротив, Дерида изглежда прави опит да обоснове наличието на истина в литературата. Тук ще се опитам да разгледам този внезапен, неочакван разрыв не толкова в модуса на изненада от забелязаното несъответствие, а по-скоро в перспективата на възможна приемственост в стратегическото прибегване до литературата от страна на Дерида.

Текстът, на който ще се опитам да предложа прочит тук, включва множество фигури, които задействат апоретичното отношение на литературата към истината. Миг, „обител“ (*demeure*), тайна, енигма, свидетелство – комбинирани, разпръснати и рекомбинирани на различни нива и чрез многобройни отстъпки, дават път на представа за истината, към която, изглежда, само литературата може да претендира – „невъзможна необходима“ точка на достъп до „неизпитан опит“⁶, която все още оставя място за разбиране, дори когато евентуалният адресат е крайно и неизбежно „неопитен“ по отношение на този особен опит. Разбиране, постигнато чрез други средства, несъвместими с основата на споделена компетентност или всеобхватен консенсус в рамките на управлявана от правила дискурсивна дейност. Но обявената в този доклад истина е също схваната и като отговорност; това е удостоверяване на някаква несправедливост. Става дума за атестация, изпитване, организиране на съдебно дело около оспорваното, неотговорното в самото съдебното производство, точно по силата на неговия вътрешно безотговорен (според собствените му условия), фиктивен характер. Тук въпросът за литературата в нейната истинност е преди всичко или поне първоначално обременен от въпрос на етика, на отговорност при най-тежките обстоятелства:

Може би е подобаващо и спешно днес, под заглавието „Страсти на литературата“⁷, да започнем с поздравяване на тези, които рискуват живота си, тези, водени от определен безусловен императив на литературата и свидетелстването, се оказват заради това изложени на убийци – на убийци,

---

⁵ Jacques Derrida, *Demeure*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000, 13-104. От фр. букв. „обител“.

⁶ Jacques Derrida, *Demeure*, 47.

⁷ Надсолвът на форума, на който Дерида изнася доклада си.

*самото престъпление на които не може да бъде определено, без да се вземе предвид една неразбираща неспособност да търпят литературата и свидетелствата, както и общото им право. Литература и смърт, истина и смърт: това е темата.*⁸

В *Demeure* Дерида изяснява, че простото възстановяване на необходимостта от истина за литературата не може да бъде направено по един директен, платонизиращ начин. Като първо приближение към връзката, която този текст се опитва да установи за тези понятия, може да вземем предвид неговото обсъждане на несигурността, с която се сблъскваме при историческото установяване на литературата като институция.⁹ Думата „литература“ е изложена на колебание между тоталистични и регионални последици от употребата ѝ. Нейната всеобхватност в рамките на онази дълбока единствена културна детерминираност, която например предвижда за нея Ернст Роберт Курциус, все пак се сблъсква и контрастира с разпадането ѝ (национални литератури) и с въпроса дали други неевропейски практики на писане могат да попаднат под това определение. Въпреки че Дерида критикува Курциус, като се позовава на представата на Гюте за „световна литература“ като не толкова включваща целостта на предшестващото, а по-скоро нещо, което по същество предстои – проекция, бъдеща ориентация – той не се ангажира напълно и с това понятие. По-късно в текста Дерида ще се позове на концепцията на Гюте за литературата като „фрагмент от фрагменти“¹⁰, положена в пряка връзка с обсъждането на Морис Бланшо, адресиращо преживяването на собствената смърт в пространството на автобиографията. Макар че смъртта в случая трябва да бъде схваната като основен референт на литературата, важен в това отношение е фактът, че литературата дава възможност за едно неопределено изобилие в себе си (всичко може да се случи в рамките на литературата), без да се създава цялост от това. Латинското наименование „литература“ принадлежи към езикова сфера, която също така е близка до предполагаемия произход на европейските представи за законодателство и гражданство. В собствения разказ на Курциус литературата „в единствено число“ става съмнителна и се разсейва, когато се сблъсква с нещо заплашително в политическо отношение – Наполеоновата супердържава. Дерида посочва подобно

---

⁸ Пак там, 22.

⁹ Пак там, 19-25.

¹⁰ Пак там, 45.

затваряне на национални и регионални литератури, симптоматично изложено чрез дневния ред на определени форми на академични занимания с литературата. Това само по себе си може да се счита за признак на нова социална съвкупност, катастрофално засенчваща ги, причинявайки им разсейване към взаимна несъизмеримост и непримирима множественост. Както и да се определи естеството на тази заплаха – глобализацията обикновено идва твърде бързо на ум – тези наблюдения служат като решаваща рамка за начина, по който Дерида поема литературата в този текст. Литературата не предоставя тоталност, всеобхватна цялост, през която най-накрая да може да се появи истината. Тя не е снабдена с ново достойнство пред други претенции за истинност, а по-скоро чрез своята съществена нестабилност (тук следваме Дерида като говорим по-скоро за думата, отколкото за „нещото“), по силата на способността си да престъпи езика на своя произход, може да направи място за преводимост или споделяне. Но тази възможност се подsigурява по-систематично чрез вглеждане в „нещото“, или по-скоро „не-нещо“, към което се отнася името „литература“. Като се има предвид специалният онтологичен статут, който има литературата, тя може да осигури достъп до опит, който в противен случай би бил непроницаем. Така нареченият „поетичен лиценз“ може да позволи на взаимоизключващото се да влезе в контакт и да даде ход на изразяването на онова, което е извън легитимираните практики на истината.

Една допустима изходна подсказка за режима, който описва възможността да има истина, достъпна чрез литературата, за определен тип референциалност (тъй като това понятие за истината остава заложник на референциалността) идва чрез паралелно движение в сферата и в обхвата на понятието за справедливост, лансирано от Дерида като съществено за начина, по който неговият проект трябва да поеме целта и традицията на Левинасовото установяване на етиката като първа философия. Тук отново заработва същото понятие за нерешимост, към което литературата сочи със своята специфика¹¹. Нерешимостта не се свежда до нерешителност или колебливост в работата си; чрез отлагане в неопределеност на момента на легитимно, обосновано решение, тя не предотвратява отсъждането. Тук имаме своеобразно преобръщане на обичайната за Дерида деконструкция на трансценденталните условия - като условие за

---

¹¹ Вж напр. Jacques Derrida, “Force of Law: The “Mystical Foundations of Authority” in: *Deconstruction and the Possibility of Justice*; eds. D. Cornell, M. Rosenfeld, David Gray Carlson. New York and London: Routledge, 1992

невъзможността за вземане на решение, нерешимостта също обуславя неговата *възможност*. Последиците са всеобхватни - лесно може да се види колко подходящо става да се схваща нерешимостта като разколебаване на процеса на *рационално* обсъждане преди предприемане на действия. Моментът на тотализиране на аргумента, на финално обосноваване жест, никога не се представя поради апориите, които разбиват неговата непрекъснатост в собствения му ход. Но все пак трябва да се вземе решение, спешността на този императив налага по-силен ангажимент, който прави залог без предварително обосноваване. И това „безпочвено“ решение, отсъждане, което не разчита на някакъв авторитет или суверенитет, е решение, което идва с тежест, която е извън всякаква самоуверена рационалност, именно по силата на факта, че признава тази своя неоснователност, по силата на крехката откритост, която взема за позиция. Това е решение, което надхвърля връзката между закон и справедливост, като постоянно ги предоговаря. Тази процедура обаче отново спасява една рационалност (за Дерида най-лошият вариант, заплахата, която той непрекъснато се опитва да избегне, е затъването в непроницаемост), но рационалност, която вече няма да претендира за крайна *инстанция* на справедливост. Огромното напрежение, породено от този юридико-политически ангажимент, намира своя корелат в преплетеността между литература и свидетелство в автобиографията, където е утвърдена невъзможността за удържане на противопоставянето между „реално и нереално, действително и виртуално, фактическо и фикционално“. Фикционалността се изтръгва от локализацията си в пространство на пренебрежение тъкмо поради своята деактивирана, суспендирана ефективност.

Тук може да е полезно да се въведе друг подходящ контекст в работата на Дерида, който ще очертае ключовата роля, която измерението на художествената литература играе в рамките на понятията за закон и знание по отношение на тяхното стратегическо изместване. Както условието на осъществимите знания, така и основаването на закона, е „заразено“ от работата на фикцията. Още в „Подпис Събитие Контекст“¹² той развива идеята си за взаимната импликация, разигравана между успешния и неуспешния перформатив поради самата възможност за фикция. По-късно отново фикцията се натрапва на въпроса за правото и възможността за

---

¹² Жак Дерида, „[Подпис Събитие Контекст](#)“, прев. Жана Дамянова, сп. *Пирон*, бр. 14/2017.

справедливост¹³ и дестабилизира инертността, свойствена на конфигурирането на юридическото ниво на категоричния императив в „Критиката на практическия разум“, чрез модалността на „като че ли“. Това е равнище на интерпретация, при което фикцията е снабдена с определяща сила за законодателството и съответно парадоксално драстично го подрива. Тук литературата не е без значение – представата на Джойс за бащата (символната фигура на закона и реда) като „правна фикция“ оказва дълготраен ефект върху заниманията на Дерида с юридическия контекст. Ядрото на тази релевантност на фикцията е вече маркираното разбиране на Дерида за специфичния онтологичен статут на литературата – по силата на „правото“ да казва каквото и да било, да включва всичко в суспендирания си (и отгук – неуспешен) перформатив, тя е същевременно предопределена да не бъде нищо определено, неуловим акт на самопосочване, който никога не се изчерпва напълно. Това е и условието, поради което тя никога не достига присъствие и цялост, и единственото, което би могла да утвърди, е отсъствието, собствената си същностна нищета. Или смърт. Този въпрос пронизва всичко, което е написал Морис Бланшо, и значението на неговото творчество за представата на Дерида за литературата е несъмнено. Това творчество е и ядрото на *Demeure* и представения там опит да се разследва референтът, истината, с която ни сблъсква един от последните текстове на Бланшо – „Мигът на моята смърт“¹⁴.

Настояването на истината в литературата в текста на Дерида има многобройни измерения, които са толкова сложно заплетени, че всяка форма на експликация рискува да извърши акт на насилие над разгърнатото тук. Все пак извеждането на преден план на един от най-важните аспекти на това, което Дерида нарича „призрачен закон“ в *Demeure* – актът на свидетелстване – би послужил до известна степен да очертае работата на истината в литературата за Дерида. За него свидетелстването означава участие в референтна връзка с реалност на събитие, която връзка е уникално, единствено преживяна от свидетеля и само от свидетеля. В нея отново има смущение – свидетелят в показанията трябва да е в самия акт на свидетелстване, „в този миг“, ангажиран да повтори преживяването на това събитие като съобщение, което ще

---

¹³ Jacques Derrida, “Force of Law”.

¹⁴ Морис Бланшо, „Мигът на моята смърт“, прев. Вл. Градев, *Демократически преглед* 48 (2001/2002), София, с. 491-492.

послужи като референция за други. Това напрежение между единичност и всеобщност се основава на същностното условие на речевия акт - че той винаги се обръща към някого, дори ако адресатът и лицето, извършващо речевия акт, съвпадат. Акцентът е върху образцовостта на свидетелството, върху начина, по който то се изгражда както в единичния си (експликативен), така и в универсализируемия си (комуникативен) аспект, и така очертава същностната логика на литературната склонност към истината. Свидетелствата и литературата споделят обща зависимост от настъпилите перформативни последици от неотменно незаменимото преживяване, необходимата необяснима тайна, която обосновава възможността за предаване на даден опит, но в същото време подкопава всякакви опити за откровение, които биха унищожили условията на тази възможност. В свидетелството тайната не се ограничава само до това, което се разкрива. Важна функция на показанията е това, което остава неизказано - непотвърдената истинност на това, което е атестирано. Свидетелят свидетелства за истината, но показанията са дълбоко заразени от невъзможността за проверка по силата на факта, че никой друг не може да даде показания „от по-горна инстанция“ за това, за което свидетелят свидетелства. Никой освен него няма достъп до уникалния му, невъзпроизводим опит, никой друг не може да свидетелства какво той е видял, чул, преживял и даже лъжата се определя чрез тази единичност. Дори ако самият свидетел признае, че не е искрен, това само ще дублира първоначалните показания с други, които ще се нуждаят от проверка, единственият (невъзможен) източник на която отново е самият свидетел. В акта на свидетелството няма начин да се реши между успешен и неуспешен перформатив – всичко е еднакво успешно и неуспешно, докато намерението зад него остава скрито, но както бе подсказано току-що, в крайна сметка самото то не може да бъде изложено. Ако обаче това е така, споделянето и пазенето на тайната стават едновременно. Те се състоят от един акт на свидетелстване, тъй като свидетел, който свидетелства е конститутивен момент на всяка тайна за споделяне. Парадоксалната сложност на показанията е именно неспособността да се избегне необходимостта от поддържане на тайната в акта на разкриването ѝ. Тази логика на свидетелствата е причината те никога да не си позволяват да претендират за онази стабилност, която може да бъде предоставена чрез доказателство. Свидетелството дължи своите истинни основания на недостъпно, незаменимо преживяване, но комуникацията на тази истина би трябвало да направи достъпна тази недостъпност.

Нейното принципно отделяне от овъзможняващото я условие (все пак, когато свидетелят свидетелства, той не е „там“, в непосредствеността на преживяването, за което съобщава) създава възможност за разколебаването и отваря път за фикцията. Без да се признава възможността „фикция, симулация, преструвка, измама и лъжесвидетелстване“¹⁵ неусетно да присъстват в начина, по който свидетелствата действат, няма начин да се проучи какъв е режимът на истината, до който те осигурява достъп – а те са именно режим на истина. Фикцията се връзва в свидетелствата, обитава ги като призрак на собствените им условия за възможност, което ги прави неспособни на каквато и да било окончателна фиксираност.

Значението на „мига“ в този контекст е обезпечено от парадоксалните последици за времевия ред, включен в свидетелството, което Дерида черпи от френската дума *instant* и нейните производни. Но преди тях имаме „инстанция“ в смисъл на авторитет – позицията, до която само свидетелят може да се стреми в показанията си. Това е тясно свързано с разбирането на инстанцията като пример. Показанията на свидетеля са незаменими, уникални, тъй като представляват безкомпромисно единична гледна точка към събитието, за което той / тя свидетелства. Както обаче беше посочено по-рано, тази незаменимост е из основи повторима, като образец за истината, за която показанията свидетелстват за вечността (при всеки отделен случай). Множеството, от което е извлечена инстанцията, се състои от един единствен елемент, това е единичност, която се вмъква, но и взривява отвътре опозицията особено-всеобщо. Освен това, вече във времеви план, инстанцията е миг, предполага присъствие, ключово условие за осигуряване на възможно свидетелство. Свидателят трябва да присъства, когато дава показания за събитие, на което той също е присъствал. Независимо от това, времевият интервал между двата момента на представяне поставя свидетеля срещу собствения му авторитет, защото силата на дистанцирането, което носи времето, го прави поне минимално различен, отколкото е бил при преживяването на събитието. И накрая, френската дума предполага „надвисване“, събитие, което е на прага на случването, на ръба на това да се състои.

Краткият текст на Бланшо включва всички тези случаи на *instant*. Това е разкритие от самата позиция на смъртта, това е свидетелство *от* смъртта, както тя се случва, от авторитета на едно преживяване, макар и такова, което е извън всяко

---

¹⁵ Jacques Derrida, *Demeure*, 29.

възможно преживяване, като по този начин незаменимо до степен дори никога да не се състои – в крайна сметка никой не може да има опит, да преживее „моята“ смърт. Този опит е недостъпен и за Аза, който свидетелства за самия себе си - Азът престава да има възможност за опит с настъпването на смъртта – така че тук несъответствието, което осигурява литературната фикция, заявява своята собствена значимост в рамките на това парадоксално свидетелство. Във времеви смисъл тя задвижва анахрония в движение, обръща времеви ред в разкритието на смъртта, тя става вече упорито появяваща се, без да достига присъствие, толкова непостижима, колкото е и опитът за нея. Тя определя събитието като „винаги вече предстоящо“ и по този начин травматично отложено, винаги вече надвиснала от минало и никога още неприсъстващо в момента, в самия миг на нейното (продължаващо) настъпване. Най-интересното за настоящото разпитване на истината обаче е „образцовостта“ на тази идиоматична изповед. Потенциалът за „универсализиране“ на „Мигът на моята смърт“, неговото симптоматично качество, е присъщата му обзетост от режимите на свидетелство, сплетени заедно чрез фикционалната откритост към всичко, въпреки че това „всичко“ е девалидизирано, унищожено, доведено до смърт тъкмо чрез налагането на фикционална функционалност, на закона на литературността. Казано с речника на референциалността и по този начин някак редуktivно, референтът – смъртта – не може да достигне присъствие и се представя чрез средства, които винаги дават присъствието като отложено.

И все пак има и друго ниво на представата за истината във връзка с литературата, разгърната тук, което налага внимание. Не е ли това повторение само по себе си, обещание за съюз със сходния акт на Хайдегер за спояване на литературата и истината? Нима самият Дерида не посочва намек у Хайдегер (макар и при различни обстоятелства) за примиряване с тази парадоксална истина, разгадана от „Мигът на моята смърт“ по отношение на невъзможното преживяване на невъзможна смърт в режима на свидетелство стои неговия „призрачен закон“:

И ако това се отнася до същността на закона, то е, защото последният няма същност. Той избягва тази същност на битието, която би била присъствие. Неговата "истина" е неговата неистина, която Хайдегер нарича истината за истината.¹⁶

---

¹⁶ Jacques Derrida. "Before the Law" in: J. Derrida, *Acts of Literature*, edited by Derek Attridge. New York and

И правото, и литературата споделят неопределеност, отвореност без прицел, което ги прави взимозаменяеми, обратими едно в друго и все уникално пригодени за това най-единично преживяване (което според Дерида, Бланшо и Левинас също е по същество непреживяване) – невъзможната възможност за смърт.

Има обаче поне една много подчертана разлика между подхода на Хайдегер към истина през литература и този на Дерида – извеждането на преден план на разказа при последния. За Дерида именно наративната истина се отваря чрез фикцията. Разказът запазва за него измерението на тайната, за която свидетелят свидетелства и в известен смисъл разкрива. Тъкмо защото благодарение на наративните функции на автор, повествовател и персонаж веригата от различия в порядъка на идентичността на субекта задвижва разнообразните свидетелски отношения, на свидетелстването за себе си като друг, е възможно постигането на разбиране за несводима единичност. Времевата продължителност, времето разстояние между момента на преживяване на събитието, към което препраща свидетелството, и момента на самото свидетелство, блокират пълното съвпадение със себе си на свидетеля и в същото време (или в същия миг) произвеждат траен, „постоянен“ ефект, който потвърждава тази идентичност, макар и въз основа на отсъствие, липса – устояването (*demeure*) на умиране без смърт. Напротив, Хайдегер обикновено привилегирова лириката като „обител“ на истината. Съответно никак не е случайност, че Хайдегер съотнася критично разказ и истина, например, при четенето си на алегорията на Платон за пещерата.¹⁷ За него тяхната артикулация е опосредена от „доктрината“, стабилната норма за истината, която упражнява господство и задейства затваряне, а не различие и отвореност към неопределено бъдеще.

Литературното качество на един текст, или по-скоро фикционалният статут на дискурса, се придава по-скоро от закона, *de jure*, а не *de facto*, тъй като „литературата не е присъщо свойство на това или онова дискурсивно събитие. Дори там, където изглежда, че тя обитава [*demeurer*], литературата остава нестабилна функция и зависи от несигурен юридически статут“¹⁸. От друга страна, свидетелството в неговата

London: Routledge, 1992, 206.

¹⁷ Мартин Хайдегер, „Платоновото учение за истината“, *Същности*, прев. Хр. Годоров. София: ГАЛ-ИКО, 1999, 155-182.

¹⁸ Jacques Derrida, *Demeure*, 28.

юридическа определеност изрично не е литература, а се определя чрез забрана на фиктивни функции в рамките на своето действие: „По закон свидетелството не трябва да бъде произведение на изкуството или фикция“¹⁹. Този споделен „законодателен“ начин на конституция, който се утвърждава чрез взаимното изключване на свидетелство и литература, принуждава Дерида да прибегне до нестабилната разделителна линия между тях – автобиографията. Това, което се случва в *Demeure*, по-скоро в съответствие с по-ранните възражения на Дерида към полагането истина като фундамент за литературата, е по-скоро по линия на изместване на акцента – от разликата, артикулирана чрез повторение, тук срещаме напомняне, че тази непримирима разлика оперира в реда на същото. Идентичността не се отнема *окончателно*, веднъж завинаги – докато разпространението на функциите в наративния дискурс му дава определящото качество на литература като в крайна сметка постулира неидентичността между автор, повествовател и персонаж, все пак това, което позволява на автобиографията да оперира въз основа както на свидетелство, така и на фикцията, е признанието, че, например, Бланшо (авторът) и „Бланшо“ (разказвачът) могат да бъдат идентифицирани. Това не означава, че в автобиографията разликата се потиска от господстваща идентичност. Според Робърт Смит автобиографията служи като „пробив на литературното във философското“²⁰ и позволява на случайността и нестабилността да се изплъзват от всеки системен опит за овладяване на субективността. От една страна тук имаме субекта на свидетелството, разпънат от непримиримото напрежение между лъжесвидетелстване и искреност, от друга имаме литература, в която идентичността между нейните функции не може да се реши, т.е. остава нерешимо дали авторът е обособен или съвпадащ с повествователя. Условието да се приемат за възможни и двете позиции винаги лежи зад двете практики, осигурявайки за тях непримирим вътрешен конфликт. Характерното за автобиографията за Дерида е, че тя излага напрежението както в свидетелството, така и във фикцията, като ги връща обратно към общия им източник - законът, който ги задвижва, себеподкопаващ се в опита за собственото си конституиране:

Никой няма да посмее да си даде правото, тъй като никой никога няма да го има, да каже, че тези три Аза [автор, повествовател и персонаж] са един и

---

¹⁹ Пак там, 43.

²⁰ Smith, Robert. *Derrida and Autobiography*. Cambridge: Cambridge University Press, 1995, 4.

същ; никой никога няма да поеме отговорност за тази идентичност на състраданието. Това е фикцията на свидетелството, в което свидетелят се кълне да каже истината, цялата истина и нищо друго освен истината ... без възможността за тази фикция, без призрачната виртуалност на този симулакрум и в резултат на тази лъжа или тази фрагментация на истинното, истинното свидетелство не би било възможно. Следователно възможността на литературната фикция обитава така наречените истински, отговорни, сериозни, реални свидетелства като тяхна свойствена възможност. Това обитаване е може би самата страст, страстното място на литературното писане като проект да се каже всичко - и където то е автобиографично, тоест навсякъде, и навсякъде автобио-танатографично.²¹

Но в реда на разяснения по този начин аргумент се крие още едно измерение, място на напрежение, което е трудно да се пропусне. В продължаващото обсъждане на работата на свидетелските показания и изместванията, които свидетелят претърпява в целия този текст – като свидетелство за себе си, за собствената си смърт или за отказ от тази смърт като въпрос на опит, за засвидетелстването както на нейното пристигане, така и на нейното непристигане – се промъква още един призрак, този на апология в процес на изграждане. Текстът на Дерида прибъгва в редица случаи до определен образ – фигурата на „Бланшо“ на съд, – която препраща към неговите двусмислени и подозрителни политически ангажименти и привързаности през тридесетте и четиридесетте години. Тук вече въпросът не опира само до това да се четат думите, „буквата“ на свидетеля, който свидетелства за това, на което е станал свидетел. Има цяло множество от модалности, които текстът на Дерида привидно възпрепятства – свидетел на защитата, свидетел на обвинението и самия подсъдим в позицията на свидетел. Всъщност последното изглежда е най-адекватно на ролята, която Дерида преднамерено или не възлага на „Бланшо“ (или дори на Бланшо без кавички) чрез няколко откриваемы маркера – Бланшо се въвежда като свидетел на несправедливост и като свидетел, свидетелстващ в своя защита. Ангажиментите му преди и по време на войната налагат прочит, който може да подсказва и друга, по-фина версия на същия акт – не толкова свидетелство, колкото признание в рамките на извинение. Така сякаш изниква фигурата на свидетел, който се защитава. Приемането на вина и молбата за оправдания сякаш е нещо, което изглежда важно в реториката на Дерида при този опит за защита, в изграждането на пледоария не само за „Бланшо“, но още повече за

---

²¹ Jacques Derrida, *Demeure*, 72.

истинността на този разказ или дори за неговата праведност. И не става ли адвокатът съучастник в това прибегване до безотговорността на фикцията, несводима и дори подсилена чрез развитието на тази стратегия?

Но все пак отговаря ли Бланшо за действията си „пред закона“, дали той е под условието на правна система от процедури, която ще постанови присъда, дори ако дълбоките последици от мига, за който свидетелства литературата, за която фикцията се изповядва тук, отварят пространство за безусловна отговорност, решение, което ще доминира, което ще упражнява своята устойчивост през цяло едно последващо творчество? Позоваването на Дерида на свидетелството на „Бланшо“ поема риска да потвърди тази ангажираност, вместо да прибегва до банално осъждане. Именно поради тази близост до вина са възможни и други „процеси“. По сходен начин прочитът на Дерида на автобиографичното писане на Ницше се придържа в близост до онова, което съставлява и най-спорните аспекти от него – разгръщането на аргументи, които лесно поставят немския философ в съответствие с някои от най-тежките присвоявания на неговото творчество от нацизма:

Няма нищо абсолютно случайно в това, че единственият политически режим, който ефективно размаха името на [Ницше] като главно и официално знаме, беше нацисткият ... Интерпретативното решение не трябва да очертава граница между две намерения или две политически съдържания. Нашата интерпретация няма да бъде четене от херменевтичен или екзегетичен вид, а по-скоро политическа намеса в политическото пренаписване на текста и неговата дестинация. Така е било винаги ... например, от времето на онова, което се нарича край на философията, започващо с текстовия индикатор, наречен „Хегел“. Това не е случайно. Това е ефект от дестинационната структура на всички така наречени постхегелиански текстове. Винаги може да има хегелианство на левицата и хегелианство на десницата, хайдегерианство на левицата и хайдегерианство на десницата, ницшеанство на десницата и ницшеанство на левицата и дори, нека не го пренебрегваме, марксизъм на десницата и марксизъм на левицата. Единият винаги може да бъде другият, двойникът на другия.²²

Това е едновременно акт на предпазливост и опит за надвишаване на определен набор от ограничения, който поема риск, за да се добие достъп до по-радикално и

---

²² Derrida, Jacques. *The Ear of the Other: Otobiography, Transference, Translation: texts and discussions with Jacques Derrida*; ed. Christie V. McDonald; trans. by Peggy Kamuf and Avital Ronell. New York: Schocken Books, 1985, 31-32.

същевременно по-отговорно ангажиране. Това, което води утвърждаването на Дерида на Бланшо, е визията за алтернативност, която фикцията осигурява през реда на същото, без да го отменя напълно: субект, *Аз*, който е множествен и неидентичен, но все още удържан, *обитаващ* своята отговорност и ангажираност към въпроса за справедливостта, който се налага по-остро чрез непрекъснатостта на прекъсванията, която го обуславя. Ангажимент, който чрез непрекъснатата работа на мига, на разказа, който намира своя нестабилен източник в неумиращ мъртъв референт, прави преход, улеснен от невъзможната „каквина“ на литературата, от страст към състрадание, а може би дори – към солидарност.

Цитирана литература:

Бланшо, Морис. „Мигът на моята смърт“, прев. Вл. Градев, *Демократически преглед* 48 (2001/2002), София, с. 491-492.

Дерида, Жак. [„Подпис Събитие Контекст“](#), прев. Жана Дамянова, сп. *Пирон*, бр. 14/2017.

Хайдегер, Мартин. „Платоновото учение за истината“, *Същности*, прев. Хр. Тодоров. София: ГАЛ-ИКО, 1999.

Derrida, Jacques. *Dissemination*. London: Athlone Press, 1981

Derrida, Jacques. *The Ear of the Other: Otobiography, Transference, Translation: texts and discussions with Jacques Derrida*; ed. Christie V. McDonald; trans. by Peggy Kamuf and Avital Ronell. New York: Schocken Books, 1985.

Derrida, Jacques. “Before the Law” in: J. Derrida, *Acts of Literature*, edited by Derek Attridge. New York and London: Routledge, 1992.

Derrida, Jacques. “Force of Law: The “Mystical Foundations of Authority” in: *Deconstruction and the Possibility of Justice*; eds. D. Cornell, M. Rosenfeld, David Gray Carlson. New York and London: Routledge, 1992.

Derrida, Jacques. *Demeure*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000.

Smith, Robert. *Derrida and Autobiography*. Cambridge: Cambridge University Press, 1995.